

Kulturværdiudvalgets årsberetning 2011

Indholdsfortegnelse:

Formandens forord

Udvalgets arbejde i beretningsåret

 Indeksregulering for 2011

 Forbehold

 Erhvervelser

Forhåndsgennemgangen

Individuelle ansøgninger

EU-forordningen om udførsel af kulturgenstande

Politianmeldelse af overtrædelse af lov om sikring af kulturværdier i Danmark

Kulturgenstande i privateje belagt med udførselsforbud 2011 (fortegnelse)

Kulturværdiudvalgets sekretariat

Kulturværdiudvalgets medlemmer

Bilag: Udtalelse af 5. december fra Kulturværdiudvalget i anledning af § 20-spørgsmål om salg af værk af Tycho Brahe fra 1572

Forord

Kulturværdiudvalget offentliggør herved sin 25. årsberetning siden ikrafttrædelsen den 1. januar 1987 af lov nr. 332 af 4. juni 1986 om sikring af kulturværdier i Danmark. Denne lov blev i 2010 ændret ved lov nr. 141 af 10. februar 2010. Kulturministeriet har efterfølgende udstedt lovbekendtgørelse nr. 1270 af 16. november 2010 om sikring af kulturværdier i Danmark og tilhørende bekendtgørelse nr. 391 af 30. april 2011, der ophæver den hidtidige bekendtgørelse nr. 404 af 11. juni 1987 om sikring af kulturværdier i Danmark, samt – som noget nyt – bekendtgørelse nr. 392 af 30. april 2011 om regulering af værdigrænse i lov om sikring af kulturværdier i Danmark. De nye bekendtgørelser trådte i kraft d. 5. maj s.å. Alle for Kulturværdiudvalgets virksomhed gældende love og bekendtgørelser kan findes på Udvalgets hjemmeside > <http://kulturvaerdier.kb.dk/> <

Kulturværdiudvalget har i årets løb behandlet et betydeligt antal ansøgninger om tilladelse til udførsel af kulturgenstande. Udvalget har i den forbindelse nedlagt udførselsforbud for 4 oldtidsgenstande.

Erland Kolding Nielsen
Formand

Udvalgets arbejde i beretningsåret

Kulturværdiudvalget har i 2011 afholdt 7 møder, herunder d. 2. maj det 150. siden dets nedsættelse i 1987, samt en ekskursion til Møn.

Udvalget har forhåndsgennemgået 11 auktionkataloger med 5.221 katalognumre over antikviteter, malerier, bøger, breve, manuskripter, smykker m.m.

Udvalget har behandlet 34 individuelle ansøgninger om tilladelse til udførsel af i alt 51 kulturgenstande efter den danske lovgivning. Hertil kom en enkelt ansøgning om tilladelse til udførsel af en samling oldsager fra stenalderen.

Endvidere har Udvalget behandlet 38 ansøgninger om tilladelse til udførsel af genstande efter EU-lovgivningen. Der henvises til den uddybende beskrivelse af de to ordninger nedenfor.

I årets løb er der nedlagt 2 udførselsforbud for 3 stenøkser og en flintmejsel. Desuden har Udvalget meddelt et auktionshus, at Udvalget tog forbehold for udførsel af en samling af 268 originale håndskrevne breve og brevkort fra Henrik Pontoppidan dateret 1895 – 1909.

Udvalget har i årets løb behandlet en række henvendelser og forespørgsler fra udenlandske kulturværdi- og politimyndigheder ang. mulig illegal udførsel af kulturgenstande fra Danmark og andre EU-lande.

Udvalget blev i forbindelse med salget på auktion hos Sotheby's i London den 22. november 2011 af V. Hammershøis maleri "Interiør med kvinde siddende på hvid stol" (1900) anmodet om en forklaring på, hvorfor Udvalget havde givet udførselstilladelse. Sagen gav anledning til, at Udvalget bl.a. over for pressen præciserede, at *Udvalget principielt ikke begrundede udførselstilladelser*, hverken over for ejeren eller udenforstående. I den konkrete sag gjorde Udvalget dog en undtagelse, hvilket dog ikke vil danne præcedens. Udvalgets begrundelse var følgende: "I de danske kunstmuseer findes der en stor og nuanceret repræsentation af Hammershøis interiørmotiver. Et maleri med et nært beslægtet motiv findes således på kunstmuseet AROS (Michaëlis og Bramsen 1918 nr. 310), og i det hele findes der et stort antal billeder fra mellemstuen i Strandgade 30 med udsigt til de tilgrænsende rum. Det er derfor Kulturværdiudvalgets opfattelse, at maleriet, som sælges hos Sotheby's, ikke tilføjer afgørende nyt til Hammershøi-repræsentationen i Danmark, og at der heller ikke er andre særlige forhold omkring pågældende maleri, som kan lægges til grund for et udførselsforbud".

Omfattende presseomtale i november-december af, at Planetariumet havde sat sit eksemplar af Tycho Brahes sjældne, men ikke unikke gennembrudværk *De Nova ... Stella* trykt i København 1572 til salg på auktion, førte til, at der blev stillet et § 20-spørgsmål i Folketinget til kulturministeren, om denne ville tage initiativ til en handlingsplan for nationale klenodier, så Danmark fremover har mulighed for at beholde sådanne inden for landets grænser. Da denne og lignende sager fra tid til anden giver anledning til misforståelser om, hvad der falder inden for loven om sikring af kulturværdier i Danmark, når der er tale om sjældne bøger, hvoraf der er flere eksemplarer i landet, vedføjtes Udvalgets udtalelse til Kulturministeriet som bilag til denne årsberetning.

Efter ikrafttrædelsen af bekendtgørelse nr. 391 af 30. april 2011 om sikring af kulturværdier i Danmark, der ophæver den hidtidige bekendtgørelse nr. 404 af 11. juni 1987, udsendte Udvalget en orientering til samtlige auktionshuse i Danmark om de nye bestemmelser i denne, specielt om deres

informationspligt over for Udvalget i henhold til bekendtgørelsens § 9, om muligheden for nu også ved *internetauktioner* at indgå aftaler med Udvalget om *forhåndsgennemgang* af kataloger og tilsvarende oversigter (§ 10), og om auktionshusenes *informationspligt* ved udbud af kulturgenstande, der er omfattet af danske og EU-retlige regler for udførsel af sådanne, *over for købere* af sådanne genstande om reglerne for udførsel heraf (§ 11).

Arbejdet foretages af Udvalgets medlemmer og deres institutioner, Det Kongelige Bibliotek, Nationalmuseet, Statens Arkiver, Statens Museum for Kunst og Designmuseum Danmark samt de tilknyttede netværksinstitutioner: Danmarks Kunstbibliotek, Det Danske Kunstindustrimuseum (nu Designmuseum Danmark), Rosenborgsamlingen og Statens Forsvarshistoriske Museum. I årets løb afløste direktøren for Det Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg Slot direktøren for Designmuseum Danmark i Udvalget som det 5. medlem udpeget af Kulturministeriet.

Indeksregulering for 2011

I medfør af den nye bekendtgørelse nr. 392 af 30. april 2011 om regulering af værdigrænse i lov om sikring af kulturværdier i Danmark, der trådte i kraft d. 5. maj s.å., jf. kulturværdilovens § 2, stk. 1, nr. 2, jf. stk. 5, iflg. hvilken den oprindelige værdigrænse på 150.000 kr. reguleres årligt pr. 1. januar efter udviklingen i det af Danmarks Statistik offentliggjorte forbrugerprisindeks, hævedes beløbet pr. 1. januar 2011 til 153.000 kr.

Forbehold

Kulturværtdiudvalget har ved forhåndsgennemgangen af auktionskataloger i 2011 taget et enkelt forbehold vedrørende en samling af 268 originale håndskrevne breve og brevkort fra forfatteren Henrik Pontoppidan dateret 1895 – 1909. Samlingen blev ikke solgt på auktionen, men efterfølgende erhvervet af Det Kongelige Bibliotek.

Erhvervelser

Kulturværtdiudvalget har i 2011 erhvervet 4 genstande fra Danmarks oldtid. Som følge af et i beretningsåret nedlagt udførselsforbud har man erhvervet 3 stenøkser, som er overdraget til Nationalmuseet. Endvidere har man efter et i 2010 nedlagt udførselsforbud erhvervet en flintmejsel fra Svaninge fra en samling oldsager fra en tysk antikvitethandler, der bortset fra mejslen havde fået udførselstilladelse. Også denne er overdraget til Nationalmuseet.

Forhåndsgennemgangen

En betydelig del af Kulturværtdiudvalgets arbejde består i en forhåndsgennemgang af auktionskataloger. Fremgangsmåden i forbindelse med forhåndsgennemgangen er fastlagt i § 9 i bekendtgørelsen om sikring af kulturværdier i Danmark og går ud på, at Udvalget før auktionen foretager en foreløbig gennemgang af kataloget og eventuelt en besigtigelse af visse genstande. Katalogerne skal derfor være Udvalget og sekretariatet i hænde senest 10 dage før auktionen for, at Udvalget kan nå at gennemgå og forhåndsvurdere indholdet.

Kulturværtdiudvalget meddeler på baggrund heraf, hvilke genstande og værker Udvalget på forhånd tager forbehold for, dvs. de genstande og værker, der ved salg til udlandet gennem efterfølgende ansøgning kræves forelagt Udvalget til nærmere bedømmelse og afgørelse, før en tilladelse til udførsel kan gives. Hvis en ansøgning om udførselstilladelse afslås, skal Kulturværtdiudvalget i medfør af kulturværdilovens § 11 fremsætte et købstilbud, der svarer til hammerslagsprisen med tillæg af auktionsomkostninger, svarende til købers nettokøbspris.

Forhåndsgennemgangen kan desuden bevirke, at Udvalget indstiller til kulturministeren, at ministeren træffer beslutning i henhold til lovens dispensationsbestemmelse (§ 2, stk. 4). Udvalget har i 1997 præciseret, at Udvalgets forbehold også kan omfatte genstande, der efterfølgende vil kræve indstilling til kulturministeren. Katalognumre, for hvilke der ikke tages forbehold, kan omvendt frit udføres efter auktionen.

Kulturværdiudvalget havde i 2011 aftaler om forhåndsgennemgang af kataloger med to auktionshuse: *Lauritz.com* og *Bruun Rasmussen Kunstauktioner*.

Individuelle ansøgninger

Det fremgår af kulturværdilovens § 11, at Kulturværdiudvalget skal fremsætte et tilbud om erhvervelse af genstanden til markedsprisen, såfremt en ansøgning om udførselstilladelse afslås. Genstandens værdi fastsættes efter råd fra særligt sagkyndige. Som rådgivere for Udvalget er udpeget Foreningen af Auktionsledere i Danmark, Dansk Kunst Antikvitetshandler Union, Den Danske Antikvarbøghandlerforening og Kunst- og Antikvitetshandler Ringen.

Kulturværdiudvalget har i 2011 modtaget i alt 34 individuelle ansøgninger om udførselstilladelse for kulturgenstande i privateje. Alle ansøgningerne blev bevilget med undtagelse af to, der vedrørte tre stenøkser, som Udvalget købte af ansøger og overdrog til Nationalmuseet og en flintmejsel.

EU-forordningen om udførsel af kulturgenstande

Efter etableringen af det indre marked, hvor grænsekontrol som hovedregel bortfalder mellem EU-landene, er det imidlertid besluttet, at de enkelte EU-landes nationale kulturbeskyttelsesregler fortsat er gældende. Etableringen af det indre marked har således intet ændret ved den danske kulturværdilov eller den praksis, der er gældende i relation til loven. Det er fortsat denne lov, der regulerer, hvornår og under hvilke betingelser der kan nedlægges forbud mod udførsel af kulturgenstande fra Danmark til såvel EU-lande som lande uden for EU.

For at styrke de nationale beskyttelsesinteresser er der tillige skabt et fælles regelsæt, der skal hindre ulovlig udførsel af kulturgenstande ud over EU's fælles toldgrænser i henhold til Rådets forordning nr. 3911/92 af 9. december 1992, om udførsel af kulturgoder. Forordningen, der trådte i kraft den 1. april 1993, er kodificeret ved Rådets forordning nr. 116/2009 af 18. december 2008 om udførsel af kulturgoder. Disse regler om udførsel til lande uden for EU betyder, at der ved udførsel af bestemte kulturgenstande skal foreligge en udførselstilladelse, og at der i disse tilfælde skal anvendes en særlig europæisk ansøgningsformular. Ligesom det er det danske Kulturværdiudvalg, der administrerer den danske lov, er det også Udvalget, der administrerer det fælles EU-regelsæt for det danske område.

Ansøgninger om udførsel af kulturgenstande til tredjelande skal således også fremsendes til Kulturværdiudvalget, der i hvert enkelt tilfælde træffer beslutning om udførselstilladelse. Der er visse forskelle i de to regelsæt med henblik på kategorier og værdi- og aldersgrænser, og ordningen indebærer, at der også skal søges om udførselstilladelse i en række tilfælde, hvor en tilladelse ikke er nødvendig efter den danske kulturværdilov.

Kulturværdiudvalget har i 2011 modtaget 38 ansøgninger om tilladelse til udførsel af i alt 275 enkeltværker i henhold til EU-forordningen. 29 af disse ansøgninger omfattende 252 genstande er

indgivet af museer og privatpersoner, som ønskede en midlertidig udførselstilladelse i forbindelse med udlån til udstillinger i udlandet. Herudover blev der givet definitiv udførselstilladelse i 9 ansøgningssager omfattende 8 enkeltgenstande, en samling på 4 amerikanske pilespidser og en samling på 11 stykker privat bohøve.

Politianmeldelse af overtrædelse af lov om sikring af kulturværdier i Danmark

Kulturværdiudvalget anmodede i juni 2011 hhv. Østjyllands og Syd- og Sønderjyllands Politi om at vurdere, hvorvidt der var grundlag for at rejse tiltale mod to danskere i Jylland for overtrædelse af lov om sikring af kulturværdier i Danmark.

Sagen drejede sig om et skattefund bestående af 60 ravperler fra neolitikum (yngre stenalder – ca. 3900 f. Kr. til 1800 f. Kr.) fra Enslev Mose ved Randers, formentlig gjort noget efter den anden verdenskrig. Ravperlerne var ifølge Kulturværdiudvalgets oplysninger formentlig udført fra Danmark til Frankrig inden for de seneste år. Kulturværdier/kulturgoder må efter kulturværdiloven ikke føres ud af Danmark uden, at Kulturværdiudvalget har meddelt tilladelse dertil, hvilket ikke var sket. Nationalmuseet betragter desuden ravperlerne som danefæ, hvorfor de i henhold til museumslovens § 30 skulle have været afleveret til museet.

Som baggrund for politianmeldelsen fandt Kulturværdiudvalget, at ravperlerne måtte anses for at være udført ulovligt af Danmark i henhold til kulturværdilovens § 2, stk. 1 og § 3. Udvalget var ikke ansøgt om tilladelse til udførsel af ravperlerne, hvorfor der i sagens natur heller ikke var meddelt en tilladelse til udførsel.

De to politimyndigheder efterforskede sagen, men besluttede i august 2011 ikke at rejse tiltale, da ”det under politiets efterforskning af sagen ikke har været muligt at tilvejebringe de til domfældelse fornødne beviser”, selvom det er ubestridt, at der er sket en ulovlig udførsel, og at ravperlerne befinder sig i Frankrig.

Kulturgenstande i privateje belagt med udførselsforbud m.v.

Ved udgangen af 2011 er følgende udenlandsk privatejede kulturgenstande, som alle befinder sig i Danmark, belagt med udførselsforbud:

1. Carl Blochs portrætmaleri af *H.C. Andersen* (1869), 1997.
2. Wilhelm Marstrands maleri *Liggende Model* (1833), 1998.
3. C.W. Eckersbergs maleri *Udsigt gennem en Dør til løbende Figurer* (1845), 1998.

Endvidere er ved udgangen af 2011 følgende danske privatejede kulturgenstande, som alle befinder sig i Danmark, belagt med udførselsforbud:

1. En *Amati violin* (1627), 2001.
2. Resterende dele af Ålholm-samlingen (1600- og 1700-tallet), 1996-97.
3. En flintdolk fra Stubberup ved Nysted (stenalderen), 2010.

Årstallet i parentes henviser til oprindelsesåret/perioden for oprindelse, mens det andet årstal angiver året for nedlæggelse af udførselsforbud.

Kulturværdiudvalgets sekretariat

Kulturværdiudvalgets sekretariat er henlagt til Kulturarvsstyrelsen og blev i 2011 varetaget af kontorfuldmægtig Eva Arnfeldt Jensen. Udvalgets juridiske sekretær var specialkonsulent, cand. jur. Susanne Thuesen Simonsen, der afløstes af seniorkonsulent, mag. art. Eske Wohlfahrt med udgangen af august måned.

Kulturværdiudvalget, den 27. juni 2014

Asbjørn Hellum
Rigsarkivar, Statens Arkiver

Bodil Busk Laursen,
Direktør, Det Danske Kunstindustrimuseum/Designmuseum Danmark
(til 30. juni 2011)

Erland Kolding Nielsen
(formand)
Direktør, Det Kongelige Bibliotek

Per Kristian Madsen
Direktør, Nationalmuseet

Karsten Ohrt
(næstformand)
Direktør, Statens Museum for Kunst

Mette Skovgaard
Direktør, Det Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg Slot
(fra 1. juli 2011)

Bilag

Udtalelse af 5. december fra Kulturværtdiudvalget i anledning af § 20-spørgsmål om salg af værk af Tycho Brahe fra 1572

Sagsfremstilling

Sagen drejer sig om salget af et eksemplar af Tycho Brahes gennembrudsværk *De Nova et nullius ævi memoria prius visa Stella ...* København: Lorenz Benedicht 1572. 4o, 54 bl. (Lauritz NIELSEN: *Dansk Bibliografi 1551-1600*. 1931-33, s. 59, nr. LN 429), som hidtil har været i *privateje*, efter det oplyste købt i 1964 af den person, der siden donerede det til Planetarieret. Det blev sat til salg på Bruun Rasmussens *International Auction* 825 d. 28. nov.-8. dec. 2011 som auktionsnr. 58 i katalogen *Selected Fine Art*, vurderet til 4-600.000 og solgt langt over vurderingen for kr. 4.2 mio. d. 28. november d.å. På auktionen solgtes endvidere et andet værk af Tycho Brahe (nr. 59), en 1. udgave af H.C. Andersens sjældne *Æventyr for Børn* og et større, unikt papirklip af samme (nr. 60-61). Disse værker var taget ud til den *fysiske* auktion, idet der dagen før blev holdt en større internetauktion over tryk m.v.

Katalogen var i henhold til gældende bekendtgørelse om sikring af kulturværdier § 10, stk. 2 forhåndsgennemgået af Udvalget, herunder af undertegnede som særlig sagkyndig, og der blev ikke taget forbehold for noget i katalogen i tilfælde af salg og udførsel.

Tycho Brahes *De Nova ... Stella*. er bevaret i dag i mindst 20 eksemplarer, heraf langt de fleste i offentlige samlinger, d.v.s. national- og universitetsbiblioteker og forskningsinstitutioner. Lauritz Nielsen giver en bestandsoversigt, som naturligvis kan være påvirket af den anden verdenskrig. Der fandtes i Danmark indtil auktionen 6 eksemplarer (heraf 3 eksemplarer i Det Kongelige Bibliotek (inkl. et defekt eks. fra Universitetsbiblioteket, nu fusioneret med KB), 1 i Karen Brahes Bibliotek (tidl. Odense, nu i Roskilde) samt 1 i Helsingør på Kronborg Museet). Det solgte 6. eksemplar er, så vidt vides, det eneste i Danmark, der har været i privat besiddelse. Der findes iflg. LN eksemplarer i Sverige (4), Norge (1), Storbritannien (2) og på en række universitetsbiblioteker i Tyskland, Belgien og Holland, og siden har Harvard University Library erhvervet eet.

Brahes værk falder pr. definition ind under lovens afgrænsningsbestemmelser, jf. bkg. § 1, stk. 2, litra 1 ("Kulturgenstande fra tiden før 1660"), og der skal således altid i tilfælde af udførsel søges om tilladelse fra Udvalget.

Kulturværtdiudvalgets principielle betragtninger

Kulturværtdiloven, lov om sikring af kulturværdier, fra 1986 har til formål at sikre, at kulturværdier i *privateje* ikke udføres af landet uden tilladelse fra statens myndighed på området, Kulturværtdiudvalget, der således har mulighed for at vurdere, om en udførsel af en genstand vil betyde en sådan forringelse af dansk kulturarv, at udførselsforbud bør nedlægges, i hvilket tilfælde staten ved Udvalget, jf. lovens § 11, er forpligtet til at tilbyde at købe genstanden til den pris, der er opnået i handel og vandel, her på auktion, jf. bkg. § 3, stk. 5, *in casu Tycho Brahe* næsten 4.9 mio. kr.

Kulturværtdiudvalget har gentagne gange redegjort for sin fortolkning af lov og bekendtgørelse, sin praksis og sine kriterier for at nedlægge udførselsforbud, bl.a. i sammenfattende redegørelser for Udvalgets virksomhed efter 5, 10 og 20 år efter lovens ikrafttræden, i de til ministeren i henhold til bkg.s § 5, stk. 3 afgivne årsberetninger, der indtil 2001 tryktes, og siden alle kan findes på Udvalgets hjemmeside > www.kulturvaerdier.dk <. Den seneste større redegørelse efter ca. 20 år er under

titlen ”Beskyttelse af kulturværdier i Danmark. Status fra Kulturværdiudvalget siden 1987” desuden udgivet i tidsskriftet *Danske Museer*, årg. 23, nr. 2, 2010, ss. 11-17

Ihvorvel det solgte eksemplar kan anses for et nationalt klenodie i den forstand, at det er sjældent og – som prisen viste – særdeles kostbart, er det ikke *unik* og kan ikke siges i nogen kulturel eller videnskabelig sammenhæng at forringe den danske kulturarv, som den forvaltes af staten og dens institutioner, og i tilfælde af, at der er tale om unikke eller på anden måde enestående genstande, giver staten ved Udvalget mulighed for at forhindre udførsel med efterfølgende overtagelsespligt.

Som det til dels er fremgået af pressen, har der da heller ikke i offentligheden været forventning om, at Udvalget skulle forhindre salg til udlandet af dette eksemplar. Hvad Udvalget klart på *dette område* vil nedlægge udførselsforbud imod, ville være opdukken af f.eks. ukendte danske tryk fra ældre tid, eller salg af kendte *unikke* tryk i privateje.

En økonomisk betragtning

For god ordens skyld skal det tilføjes, at *hvis* Udvalget skulle have nedlagt forbud imod udførsel og derved fremsat overtagelsestilbud på i alt næsten 5 mio. kr., ville det efter undertegnede vurdering have været umuligt at skaffe dette beløb. Udvalgets årlige bevilling på kr. 3 mio. til overtagelse af kulturgenstande på vej til udlandet blev i 2002 inddraget af den daværende regering, og anskaffelsesforpligtelsen væltet over på de relevante statsinstitutioner uden tilsvarende bevillingsforøgelse, og i det konkrete tilfælde her ville hverken Det Kongelige Bibliotek eller Statsbiblioteket have mulighed for at finansiere købet, og det er endvidere højst usandsynligt, at nogen privat fond ville have bidraget, *idet* eksemplaret netop ikke er unikt og Det Kongelige Bibliotek i forvejen er i besiddelse af 3 af de øvrige 5 eksemplarer i landet.

En konkret kommentar

Til det konkrete spørgsmål om ministeren vil tage initiativ til en handlingsplan for nationale klenodier, så Danmark fremover har mulighed for at beholde sådanne inden for landets grænser, vil Kulturudvalget tillade sig at udtale, **at** et sådan forslag i bedste fald er overflødig, idet Udvalget og de herunder arbejdende institutioner har ganske godt kendskab til og overblik over, hvad der befinder sig i privateje, **at** vi går ud fra, at private ejere er bekendt med lovgivningen og derfor overholder den, således **at** staten ved Udvalget i alle relevante tilfælde får mulighed for at tage konkret stilling, når nationale klenodier i privateje dukker op på auktion eller på anden måde ønskes udført af landet. Vi har meget få eksempler på lovovertrædelser i lovens eksistensperiode.

Med venlig hilsen,

p.u.v.

Erland Kolding Nielsen
formand